Mücadele ve Vakar Örneği

ESMÂ BİNTİ EBÎ BEKİR

Radiyallahu Anhâ

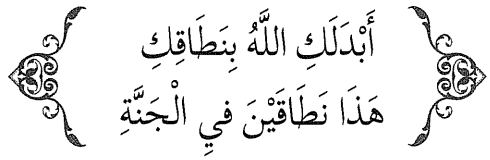

"Allah, bu kuşağının karşılığında cennette sana iki kuşak versin."

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2416)

"Adamlarının dağılması doğru yolda olan birini etkilemez. Allah için bir mücadeleye girişmişsen mert adama yakışan tek başına da kalsa mücadeleye devam etmesidir. Daha ne kadar yaşayacaksın, unutma en güzel şeref Allah yolunda şehit olmaktır."

Esmâ bint Ebî Bekir (r.anhâ)

(İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 527)

Adı	Esma bint Ebî Bekir
Anlamı	İsimler, adlar
Künyesi	Ümmü Abdullah/ *Abdullah'ın annesi*
Lakabı	Zâtünnitâkayn/ *Çift Kuşaklı*
Baba Adı	Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe
Anne Adı	Kuteyle bint Abdüluzza
Kabilesi	Teymoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 15/Miladî, 595
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	23 yıl
Rivayeti	58
Eşi/Eşleri	Zübeyr b. Avvam
Vefat Yeri	Mekke
Vefat Yılı	Hicrî, 73/ Miladî, 692
Vefat Yaşı	97

Mücadele ve Vakar Örneği
ESMÂ BİNTİ EBÎ BEKİR
(Radiyallahu Anhâ)

Asr-ı Saâdet'in büyük isimlerinden biri olan Esmâ bint Ebî Bekir'i, hemen babasının ardından anlama imkânı veren Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

Hanım sahâbîler içerisinde çok farklı bir yeri olan Hz. Esmâ, uzun ve bereketli hayatı ile bize çok; ama çok önemli mesajlar verecektir. Bu mesajları anlamayı, kavramayı ve hayatlarımıza aktarmayı Mevlâ bizlere kolaylaştırsın.

Hz. Esmâ (r.anha) ve Samsun

82 İl 82 Sahâbî projesinde neden Samsun iline Hz. Esmâ validemiz seçildi? Sebebi şu: Esmâ validemizin şahsiyetinin anahtar kavramları mücadele ve vakardır. Bu iki kavram, tüm mü'min ve mü'minelerde kifayet miktarı olmak zorundadır. Böyle olunca, düşündük ki öyle bir ilde Esmâ validemizi ve onun şahsiyetinin anahtar kavramlarını gündeme getirelim ki o toprakların insanı ile uyum arz etsin. Bundan dolayı da Karadeniz'in hırçın dalgalarına, yüksek dağlarına ve yalçın kayalarına her daim direnen, büyük bir mücadele ile hiçbir zaman zorluklar karşısında yılmayan Karadeniz insanının yurdu olan Samsun'da, Asr-ı Saâdet'te bu vasıfları üzerinde taşıyan Esmâ validemiz seçildi.

Allah hepimize mübarek kılsın; Hz. Esmâ'nın hayatını anlamayı, kavramayı, onunla birlikte yaşamayı bizlere nasip etsin.

Kimdir Hz. Esmâ?

Bugün biz, Asr-ı Saâdet'in öyle bir şahsiyetine misafir olacağız ki nereye başınızı çevirseniz orada saâdet ikliminin meltemini hissedeceksiniz. Çünkü o, saâdet asrında istisnaî bir noktada durur. Nasıl mı?

Baba Hz. Ebû Bekir sahâbî; Anne Kuteyle bint Abduluzza biraz geç Müslüman olsa da o da sahâbî, kız kardeşi Hz. Aişe sahâbî, erkek kardeşleri Abdullah ve Abdurrahman sahâbî, kocası Zübeyr b. Avvam sahâbî, en gözde oğlu olan Abdullah b. Zübeyr sahâbî, kayınbabası Avvam b. Huveylid İslâm'dan önce vefat ediyor. Ancak kaymvalidesi Safiyye bint Abdülmuttalib -ki biliyorsunuz Efendimiz'in halasıdır- sahâbî, dedesi Ebû Kuhâfe sahâbî, ninesi Selma Ümmü'l-Hayr sahâbî... [1] Dedik ya başınızı nereye çevirseniz orada saâdet asrının bir ferdini Müslüman olarak ve sahâbî olarak görürsünüz. Böyle bir şerefe ve bahtiyarlığa o devirde çok az insan nail olmuştur, onlardan işte biridir Esmâ validemiz; biz de onun hayat defterinin önündeyiz.

Esmâ Olmak

Hz. Esmâ validemizin hayat defterinin sayfalarını çevirmeye başlamadan önce bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Müslüman olarak bizler, iman etmekle şeref kazandığımız bu dinimizi hem yaşamak hem de yaşatmak zorundayız. Yani sadece bu dinin bazı emir ve yasaklarını yerine getirmekle sorumluluğumuzu tam anlamı ile yapmış olmayız; bu işin en önemli görevlerinden biri ise Kur'ân'ın emr-i bi'l ma'ruf, nehy-i ani'l münker [2] yani iyiliği emretmek, kötülükten ise nehyetmek, sakındırmaktır. Bu farziyet, erkek-kadın, alim-cahil, genç-ihtiyar herkese namaz gibi oruç gibi hac gibi farzdır, farzdır, farzdır...

[1] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 269; Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 364-366.

[2] *"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız..."* Âl-i İmrân 3/110.

Esmâ validemiz, hayatı boyunca bize bunun nasıl olacağına dair bir örneklik ortaya koymuştur. Onun hayatına şöyle bir baktığımızda şu sorular hemen aklımıza gelmelidir:

1- Bir hanım risaletin davası için ne yapabilir?

2- Bir anne risaletin davasına nasıl hizmet edebilir?

3- Bir kemer/ bir kuşak bir hanıma nasıl cenneti dünyadan kazandırtabilir?

4- Bir hanım, bir anne nasıl olur ilimde zirveleri zorlaya bilir?

5- Bir hanım, bir anne nasıl olur zorluklar ve imtihanlar içerisinde istikametini kaybetmeden vakar halini zedelemeden muhafaza edebilir?

Ve daha neler neler...

Demek ki Esmâ validemizin hayat defterinin başına oturmak hemen zihin dünyamıza bu soruları düşürecektir. Buyurun öyleyse kısada olsa kadın-erkek hepimize rehber ve örnek olacak bu annemizi biraz olsun tanımaya çalışalım.

Hayatına Kısa Bir Bakış

Tarihler, Nübüvetin 15. senesinin öncesini, miladî 595'i gösterdiğinde Hz. Ebû Bekir, 22 yaşlarındadır. Mekke'nin sayılı şahsiyetlerinden biri olan Abduluzza b. Es'ad'ın kızı Kuteyle ile evlidir. Allah (cc) bu evlilikten bir kız çocuğu bahşedecektir onlara... [3] Bu kızın adı Esmâ olacaktır. Daha sonra Abdullah da olacak, bir müddet sonra Hz. Ebû Bekir, Ümmü Ruman isimli başka bir hanım ile daha evlenecek; Allah, Ümmü Ruman'dan da Aişe ve Abdurrahman isminde iki çocuk daha bahşedecektir. Dolayısı ile Hz. Esmâ, Hz. Aişe validemizin baba-bir kız kardeşidir; [4] ama onlar öyle birbirlerini severlerdi ki hiç kimse bilmezdi annelerinin ayrı olduğunu...

Esmâ validemiz böyle bir aile de doğuyor; tüccar olan babasının hali vakti yerinde olduğu için çok rahat bir çocukluk ve gençlik dönemi geçiri-

[3] el-İsbehânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, V, 83.
[4] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 188.

yor. Tarihler miladî 610'u gösterdiğinde Esmâ 15 yaşında bir genç kız iken İslâm'ın mesajı Hira'dan Mekke sokaklarına yayılıyor; babası Hz. Ebû Bekir ilk iman eden erkek olarak Efendimiz'in (sas) arkasında yerini alıyor. Hz. Ebû Bekir, İslâm'ın bu mesajlarını evine taşıdığında hanımı Kuteyle karşı çıkıp iman etmiyor; babası Ebû Kuhâfe iman etmiyor, annesi Selma Ümmü'l-Hayr iman etmiyor; ama o günler 15 yaşında olan Esmâ, babasının dediklerini kabul ederek iman şerbetini babasının elinden ilk günler de içiyor; onun 15. veya 16. yahut 17. Müslüman olduğu söylenir,[5] gerçekten de böyledir; sayı daha 20 olmamışken Esmâ validemiz iman yolunun bir yolcusu oluyor...

Mekke döneminin zorlu 13 yılında Esmâ validemizin adını çok fazla kaynaklarda göremiyoruz. Bunun başlıca sebepleri, Mekke döneminin rivayet azlığı, bir hanım olarak fazla hadiselere karışmaması, babası Hz. Ebû Bekir'in her an Efendimiz'in (sas) yanında olmasından dolayı babasının adının çok fazla gündeme gelmesi gibi nedenlerdir.

Ancak, Esmâ validemizin 25-26 yaşlarına gelinceye kadar evlenmediğini görmekteyiz. Mekke toplumunda bir kızın bu yaşa kadar evlenmemesi garip bir durumdur değil mi? Ama siyerin içerisinde gözden kaçan bir bilgiyi burada sizlerle paylaşmak istiyorum. Nübüvvet gelene kadar Mekke ahalisinin birbiri ile ilişkileri gayet iyi idi. Birbirlerine kız-verip kız almada gözettikleri tek şey aile-kabile anlamında denklikti. Bunun dışında Mekkelilerin dikkat ettikleri herhangi bir husus yoktu. Böyle olduğu için Ebû Leheb, Utbe ve Uteybe isimli iki oğlunu, Efendimiz'in (sas) Rukiyye ve Ümmü Gülsüm validelerimiz ile nişanlamıştı.[6] O gün için Mekke'nin en ileri gelen isimleri olarak Ebû Süfyan, Süheyl b. Amr, Utbe b. Rebia ve daha niceleri, sonradan Müslüman olacak insanlara kız verip kız almışlardı. Ancak miladî 610'da olan o büyük hadiseden sonra saflar ayrışınca, iman ile inkar, tevhid ile şirk birbirinden ayrılınca bu sosyal hayata da yansımış, artık müşrikler de Müslümanlardan kız-alıp vermeyi bırakmış, Müslümanlar da onların kızlarına talip olmamışlardı. Hatta bazen evlilikler bundan dolayı sonlandırılmış-

[5] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 433.
[6] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 35-36.

tı. İşte Ebû Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe'nin nişanlarını bozmalarında olduğu gibi...[7] Hz. Aişe validemiz de Mut'im b. Adiy'in oğlu Cübeyr ile bizim beşik kertmesi dediğimiz gibi sözlenmişlerdi. Ama İslâm'ın mesajları Mekke sokaklarında duyulunca bu söz de bozulmuştu. [8]

İşte bu sebepten dolayı Esmâ validemizin evliliği gecikmişti. Müslümanların nasıl ağır bedeller ödediklerini buradan da anlayabiliyoruz. Biz sadece olayın fiilî şiddet, işkence boyutunu görüyoruz, ancak bu sosyal baskı,fiilî işkenceden çok daha ağırdı ve Müslümanlar bunu en zorlu bir şekilde ödüyorlardı.

Hz. Zübeyr ile Hayatlarını Birleştirmeleri

Böyle bir zeminde anne tarafından Efendimiz'in (sas) halasının oğlu, baba tarafından Hz. Hatice'nin yeğeni -Hatice validemiz onun halası-[9] olan Zübeyr b. Avvam Habeşistan'a iman adına hicret etmiş,[10] daha sonra Mekke'ye dönmüş artık onunda yaşı 30'lara merdiven dayadığı için evlenmek istemiş; altındaki atından, elindeki kılıçtan başka bir şeyi olmamasına rağmen Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ validemize talip olmuş, neticesinde de evlenmişlerdi.

Şimdi Mekke'de yeni bir ev kurulacaktı. Bu ev yıllar yılı; kaç yıl biliyor musunuz? 37-38 yıl âleme çok şey öğretecekti. Bu ev:

Sekinet evi olacak; niceleri bu evde sükûnete ereceklerdi.

İlim evi olacak; alimler ve alimeler yetişecekti. Abdullah b. Zübeyr, Urve b. Zübeyr, Mus'ab b. Zübeyr, Fatıma bint Münzir ve diğerleri... [11]

Davet evi olacak; o evde kimler kimler hidayet şerbetini içecek, kimler kimler oradan imana yürüyecek...

[7] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 35-36.
[8] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 57.
[9] Ahmet b. Hanbel, *el-Müsned,* XXII, 272.
[10] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 111.
[11] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 269.

Cihad evi olacak; Allah yolunda cihad konuşulacak, cihada hazırlanılacak, cihad kahramanı evlatlar bu evde yetişecek...

Şehadet evi olacak; şehadet konacak duaların başına ve şehitler kervanı o evden dizilecek cennete...

İnfak evi olacak; varken değil, yokken infak etmenin adabı ve usûlü âleme öğretilecek...

Nasıl mı buna bir örnek vermem lazım; çünkü bize çok şey söyler bu örnek... Esmâ validemiz bir gün bir hayır yapacak, yapacağı hayrı sayıp hesaplayarak verecek... O anda Efendimiz (sas) içeriye girecek, Esmâ validemizin hayır adına ortaya koyduğu gayreti görünce diyecek ki: **"Sayma, Ey Esmâ! Saymadan ver; saymadan ver ki Allah da sana saymadan versin!"** [12] O günden sonra Esmâ validemiz eline geçirdiği ne varsa, saymadan hesap etmeden anında Allah yolunda infak edecekti...

Abdullah b. Zübeyr, annesi Esmâ ile teyzesi Aişe'nin infak anlayışını bize şöyle anlatıyor: *"Teyzem biraz biriktirir, belli bir kıvama gelince o biriktirdiklerinin hepsini infak ederdi. Ama annem Esmâ biriktirmeden verirdi, ne gelirse eline onu vermeden yatmazdı."* [13]İşte Abdullah b. Zübeyr'in gözlemi bu; ikisi de caizdir, ikisi de bir yol ve örnektir; kim hangisini tercih ederse etsin; ama üçüncü yol, yol değildir.

Mücadele evi olacak; ilk günden son güne kadar hep mücadele konuşulacak, hep Allah yolunda bir şeyler yapmanın yolları aranacak.

Vakar evi olacak; âleme vakar adına da çok şey öğretilecek. Vakar nedir biliyoruz değil mi? Kadın olsun erkek olsun hepimizin kuşanması gereken bir ahlak-i hamidiyedir. Vakar, ağırbaşlı davranmak, ciddiyet sahibi olmak, temkinli hareket etmek demektir. Başına ne gelirse gelsin, nasıl büyük bir sevinç ya da nasıl büyük bir acı yaşarsa yaşasın ağırlığını kaybetmeden muhafaza etmektir.

[12] Buhârî, *Kitâbu'z-Zekât,* 22.
[13] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 272.

Vakar Âbidesi

Bir kadın için acıların en büyüğü nedir? Evlat acısıdır; bunun en üst halini Esmâ validemiz yaşamıştır, birazdan onun bu acıyı nasıl en ağır bir şekilde yaşadığını göreceğiz... Bir kadın için en acı olaylardan biri kocasının vefatından daha acı olan -Allah o acıyı kimseye yaşatmasın- insanın yuvasının yıkılmasıdır; evliliğinin bitmesidir. Esmâ validemiz bunu da yaşamıştır. Dikkat buyurun 37-38 yıl süren bir evlilik, sıradan insanlar değil Zübeyr gibi Esmâ gibi sahâbîlerin evliliği, ortada 8 çocuk varken sonlandırılmak, bitmek zorunda kalıyor. [14]

Bu bilgilerin bilinmesi, bizlerin sahâbe neslinden istifademizi artıracaktır. Unutmayalım, bizler o güzide nesilden bahsettiğimiz zaman, melekler topluluğundan bahsetmiyoruz; onlar da insan, beşer; kavga etmişler, tartışmışlar, hatta evliliklerini sona erdirmek zorunda kalmışlar; ama yine de sahâbe olmuşlar, yine âlemin muallimleri olmuşlar, yine de rehber ve örnek olmuşlar... Bu hakikati hatırlarımızdan çıkarmazsak, onlardan daha fazla istifade ederiz.

Peki, nedir mesele neden böyle bir boşanma hadisesi olmuş? Meselenin özü şu: Hz. Zübeyr, Allah kendisinden ebeden razı olsun yapı itibari ile biraz kıskanç biridir. Öyle ki hanımını her şeyden kıskanır; bu noktada bazen itidal çizgisini zorlar; bu da gereğinden fazla Esmâ validemizi rahatsız eder. Meselâ; normal ev işlerini yaparken, bahçe, tarla işlerini yaparken bile Esmâ validemizi oldukça sıkar. Kaç kez Hz. Esmâ, kocası Zübeyr'i babası Ebû Bekir'e şikayet eder. Ama ne zaman şikayet etse -bakın kız babalarına ve kız annelerine Hz. Ebû Bekir'in bu tavrı çok şey söyler- kızları haklı olmasına rağmen asla desteklemezler; hep kızlarına sabır telkin ederler, özellikle Hz. Ebû Bekir: *"Sabret kızım, cennetin senin olmasını istemez misin?"*[15] der. Ancak bu sıkıntılar öyle bir noktaya gelir ki artık dayanılmaz bir noktadır; sonunda,boşanmak zorunda kalırlar. Hicretin 28. yılı boşanırlar;[16] Hicretin 36. yılı, yani 8 yıl sonra Hz. Zübeyr, Cemel vakasından dönerken şehit

[14] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 274.
[15] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 271.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 274.

olur. Biliyorsunuz Hz. Esmâ validemiz çok uzun bir ömür yaşar; ömrü yüz yaşına yakındır... Miladî olarak tam 43 yıl dul yaşar; yine azığı vakardır, vakardır, vakardır... Esmâ demek ne demekmiş anlıyoruz değil mi?

Hicret Yolundaki Mücadelesi

Esmâ validemiz, Hz. Zübeyr ile evliliğinin üzerinden bir buçuk, iki yıl geçmeden hamile kalır; karnındaki çocuk 7 aylık iken; bunu nerden biliyoruz, iki ay sonra o çocuğu Medine'de doğuracak da oradan biliyoruz; İslâm tarihinin en önemli hadisesi olan hicret gerçekleşir. Nübüvvetin 13. yılı; iki yıldır o günkü adı Yesrib olan şehir imana yatak olmuş, bir avuç Medineli genç gayretleri ile iman tohumunu çoğaltmış, bir yıl sonra Mus'ab b. Umeyr'in oraya gitmesi ile Yesrib, Medine olma yoluna girmişti.[17] Artık hicret için izin verilmiş, Müslümanlar gruplar halinde hicret yollarına düşmüşlerdi. Herkes gitmiş, geriye Hz. Ebû Bekir ve ailesi, Efendimiz (sas) ve ailesi, Hz. Ali ve ailesi, bir de hicret etmeye güç yetiremeyen zayıf müslümanlar kalmıştı.[18] Hz. Ebû Bekir de iki tane deve hazırlamış ailesi ile birlikte hicret etmek için Efendimiz'den izin beklerken her defasında Efendimiz: **"Bekle ,Ya Ebû Bekir! Allah sana daha hayırlısını verecek"**[19] diyerek beklemesini istemişti.

Hicret günü geldiğinde, öğle vakti tüm Mekke'nin öğlen uykusuna daldığı zamanlarda, Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir'in evine gitmiş kapıyı çalınca, evdekiler şaşırmış o vakitte Resûlullah'ın gelişinin çok önemli bir hadisenin habercisi olduğunu anlamışlardı. Efendimiz (sas) içeriye girdiğinde odada, biri Hz. Zübeyr'in hanımı, diğeri kendi nişanlısı iki hanım Hz. Esmâ ile Hz. Aişe vardı. Efendimiz (sas) onların yanında da konuşmak istemedi; Hz. Ebû Bekir'e özel bir şey konuşacağını söyledi ve onların dışarıya çıkmasını istedi. Efendimiz (sas) bunu neden yapar? Çünkü onların olaya şahit olması, sonradan başlarına iş açacağı için, konuşulanlara şahit olmalarını istemedi. Ama Hz. Ebû Bekir, kızlarını çok iyi tanımaktadır; onlar ser verir

[17] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 490.
[18] İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 87.
[19] İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 150.

ama sır vermezler; ikisi de mücadelenin ve vakarın hanımlar âleminde âbideleri olacak hanımlardır, bundan dolayı konuşulacaklara şahit olmalarının bir mahzuru olmadığını söyler.

Bunun üzerine Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir'e hicret için izin çıktığını söyler. O anda Hz. Ebû Bekir ağlamaya başlar dilinde tek bir cümle: *"Es-sohbe ya Resûlullah/Yol arkadaşlığı mı Ya Resûlullah?" Efendimiz: "Evet" der. Hz. Aişe annemiz bu tabloyu bize aktarırken der ki: "Ben hayatımda bir erkeğin sevincinden öyle ağladığını görmedim. Babam, Efendimiz (sas) ile hicret edeceğini duyunca hıçkırıklarla ağladı."*[20] Çünkü Hz. Ebû Bekir, hiç tahmin etmiyordu bu şerefe nail olacağını... O, Efendimiz'in (sas) ehlinden biriyle, mesela Hz. Ali ile gideceğini zannediyordu; ama Efendimiz (sas) o gün Hz. Ali'ye yatağa yatma rolünü biçmiş, Hz. Ebû Bekir'e ise biçilen rol, yol arkadaşlığı olmuştu.

Tedbir ve Tevekkül Dairesinde Hicret

O anda iki aziz dost başladılar hicretin planlarını yapmaya... Tedbir ve tevekkül dairesinde yani: "Esbaba tevessül, Allah'a tevekkül/"Sebeplere sarılmak, sonra Allah'a tevekkül etmek." Fehvasınca hazırlıklar yapıldı. Efendimiz (sas) tedbir ve tevekkül dairesi içinde inanılmaz bir strateji izleyerek hicretin nasıl yapılacağını anlattı. Gidecekleri yer Yesrib, düşman da bunu biliyor; ama önce onları şaşırtmak için Yesrib'in tam aksi istikametinde olan Sevr mağarasına gidecekler; orada üç gün üç gece kalacaklar. Bu süre zarfında 10 yaşlarında olan Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah çarşıda pazarda dolaşacak, Mekkelilerin neler planladıklarını öğrenecek, o bilgileri ablası Esmâ'ya getirecek. Esmâ, akşamları Sevr mağarasına azık götürecek; götürürken bu bilgileri de onlara ulaştıracak. Aişe, ablasına azıkların hazırlanmasına yardım edecek. Hz. Ebû Bekir'in hizmetlisi Âmir b. Füheyre davarları onların geçtikleri yollarda yürütecek, sütü olan koyunlardan bir iki tanesini ise mağaraya doğru sevk edecek. Hem izleri kaybettirecek hem onları sütsüz bırakmayacak. Üç günün sonunda yol rehberi olan ve müşrik olduğu içinde kimselerin şüphelenmediği, güvenilir ve işinin ehli biri olan Abdul-

[20] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 93; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 89.

lah b. Ureykıt belirlenen develeri alıp, Arafat yönünde onları bekleyecek...[21] Adım adım strateji bu... Allah (cc) aşkına söyleyin bir kul böyle sebepler dairesini kullanırsa, Allah (cc) gücünün üstündeki şeyler için ona yardım etmez mi?

Herkes yapacağı işi çok iyi öğrenmişti; Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir'i alıp, önce evine gidip Hz. Ali'yi evde bırakarak Sevr'e doğru çıktılar. Sabaha kadar kapının önünde bekleyen Mekke'nin en iyi kılıç tutan adamları, Efendimiz'in (sas) evden çıkmadığını görünce artık sabırları tükenmiş bir halde beklerken; biri Efendimiz'in gittiğini onlara haber vermiş, eve daldıklarında yatakta yatanın Efendimiz (sas) değil, Ali olduklarını görüp, çılgına dönmüşlerdi. Oradan hemen çıkıp aramaya koyulduklarında Ebû Cehil ilk olarak, Ebû Bekir'in evine gidip oradan bilgi almak istedi. Eve vardıklarında Ebû Cehil büyük bir öfke ile Esmâ validemizin üzerine yürüdü: "Baban ve Muhammed nerede?" dedi. Esmâ validemiz: "Bilmiyorum" dedi. O anda Ebû Cehil var gücü ile Esmâ validemize bir tokat attı. Esmâ validemiz neye uğradığını şaşırmış, kulağındaki küpe bir yere fırlamış, o da bir anda kapının eşiğine yığılmıştı. Ama Esmâ yiğit babanın yiğit bir kızı, yiğit kocanın yiğit bir hanımı idi; ser verip, sır vermemeliydi. Öyle de oldu; Ebû Cehil'e alaycı bir eda ile: "Siz nasıl olur da kapının önünde olmanıza rağmen onları elinizden kaçırırsmız? Siz beceriksizseniz biz ne yapalım? Gidin bulun biz nerden bilelim neredeler?"[22] dedi. Ebû Cehil, bir hanımdan bu sözleri duyunca iyice çıldırmış ve oradan ayrılarak, Efendimiz (sas) ile Hz. Ebû Bekir'i aramaya devam etmişti.

Ebû Cehil ve yanındakiler evden ayrılınca, Hz. Ebû Bekir'in yaşlılıktan gözleri görmeyen babası Ebû Kuhâfe söylenmeye, oğlu Ebû Bekir'e kızgınlığını ifade eden kelimeler sarf etmeye başlamıştı. Ebû Kuhâfe o gün için Muhammedün Resûlullah deme bahtiyarlığına henüz erememiş, iman davası uğruna çekilen sıkıntıları anlayacak bir seviyeye varamamıştı. "Ah Ebû Bekir! Elindeki tüm malları Muhammed'in uğruna harcadın, işe yaramaz bir sürü köle alıp azât ettin, bunlar yetmedi, şimdi Muhammed'in peşine takılıp

[21] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 217.
[22] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 154; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 90.

Yesrib yollarına düştün ve şu çoluk çocuğuna hiçbir mal bırakmadan onları perişan ettin" [23] diyordu. Öyle söylendi, öyle söylendi ki Esmâ validemiz onu teskin etmek için aslında babalarının kendilerine çok para bıraktığına dedesini ikna etmek zorunda kalmıştı. Esmâ, kardeşi Aişe'ye: "Koş bana biraz küçük küçük taşlar getir" demişti. Aişe validemiz söyleneni yapmış, koşup dışarıdan biraz taş toplayıp getirmişti. Esmâ validemiz o taşları, Hz. Ebû Bekir'in para koyduğu sandığın içerisine koymuş, üzerini bir örtü ile kapatmıştı. Daha sonra gözleri görmeyen dedesinin elini tutmuş; "Gel dedeciğim! Bak oğlun Ebû Bekir bize neler bırakmış" diyerek elini sandığın üzerinde gezdirmişti. Ebû Kuhâfe o taşları altın zannederek, biraz teskin olmuş ve söylenmeyi bırakmıştı. Hz. Esmâ, ilk görevi başarı ile yerine getirmişti. Hz. Esmâ, yaşlı dedeyi başka türlü ikna edemeyeceğini anlayınca böyle bir yola başvurmuştu.[24] Onun yaptığı bu işi bir kandırmaca olarak değil, kendilerinin babalarının yaptıkları işe ne kadar razı oldukları şeklinde anlamak gerekir... Bu ilk görevin sonrasında Hz. Esmâ mücadele adına yapması gerekeni yerine getirmek için hemen harekete geçiyor.

Feda Edilen Kuşak

Şimdi sıra evlerinden en az 5 km. uzaklıkta bulunan ve şu an dahi ancak bir ilâ bir buçuk saatte çıkılabilen Sevr dağındaki mağaraya gecenin karanlığında, karnındaki yedi aylık bebeğe rağmen azık taşınmasındaydı. Hz. Esmâ: "Bana ne! Ben bu halde o kadar yolu, karnımdaki bu çocukla nasıl gidebilirim?" diyebilirdi. "Ya babacığım! Her şeyi biz mi yapacağız? Efendimiz (sas) ile hicrete giden sen, yıllardır tüm paranı köleleri almak için harcayan sen, hicret için develeri satın alan sen, on yaşındaki kardeşim Abdullah'ı tehlikeye atıp haber getirmesi ile görevlendiren sen, şimdi bu halim ile mağaraya azık taşımamı isteyen yine sen? Niye hep sen ve niye hep biz? Başka adam mı yok, bu kadarını biz yaptık, biraz da başkaları yapsın?" demiyor, diyemiyor. Çünkü Esmâ validemiz, imanın nasıl bir sorumluluk olduğunu çok iyi biliyor, yapılan işleri sadece Allah (cc) için yapıyor; beklentisi, pazarlığı,

[23] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 156.
[24] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 156.

içten hesapları yok... O, babasından iman yolunda sadâkat dersini almış, eşi Zübeyr'den ihlas ve aşka ait dersler almış... Bu derslerle yetişen bir hanım artık yerinde durabilir mi? Durmuyor, duramıyor... Gecenin karanlığında kız kardeşi Aişe ile bir bohça içerisine yiyecekleri ve bir kırba içerisine suyu koyuyor ... Şimdi bir ip lazım kırba ile, bohçayı birbirine bağlayıp, yolları arşınlamak için... Ama ip yok... İp aranır ama bulunmaz, ip yoksa belimdeki kuşak var der Esmâ... Belindeki kuşağı çıkarır, ikiye ayırır, bir parçası ile bohça ve kırbanın ağzını bağlar, diğer parçasıyla da onları birbirine bağlar ve omzuna atarak yollara düşer, saatler sonra mağaraya ulaşır. Efendiler efendisi; gelen bu yiğit hanımı görünce sevinir, bir de bohça ile kırbanın o günün dünyasında ve sosyal hayat içerisinde bir hanım için çok değerli ve anlamlı olan bir kuşak ile bağlandığını görünce, duygulanır, bu dünyada iman yolunda, risalet davası uğrunda gösterilen hiçbir gayretin boşa gitmeyeceği gerçeğini dile getirircesine: **"Ey Esmâ! Burada feda ettiğin bu kuşağına karşılık Allah, sana cennette iki kuşak bağışlayacaktır"**[25] müjdesini verir.

Bu müjde, çok ama çok büyük bir müjde idi. Bu müjdeyi veren Alemlere Rahmet olarak gönderilen elçi idi. Hz. Esmâ da bu hadise ile bir lakab kazanmıştı. Onun lakabını da Efendimiz (sas) vermişti; Aynen Hz. Ebû Bekir'e *Sıddık,* Hz. Ömer'e *Farûk,* Hz. Osman'a *Zinnureyn,* Hz. Ali'ye *Murtaza,* Hz. Zübeyr'e *Havarim* dediği gibi, Hz. Esmâ'ya da *"Zâtü'n-Nitakayn/çifte kuşaklı"* diyordu.[26] Hz. Esmâ artık bu lakap ile anılmaya başlayacak, bu lakabı hep bir gurur nişanesi olarak taşıyacaktı. Yıllar sonra Şamlılar Hz. Esmâ'nın oğlu Abdullah b. Zübeyr'i, annesinin lakabı üzerinden ayıplayarak: "Ey iki kuşaklı kadının oğlu" diyeceklerdi. [27]Bu lakabın ayıplanma sebebi şu idi. Eğer bir hanım kuşağını açmışsa bu hal, bir ahlaksızlık işareti sayılırdı. Bu sosyal kuralı bildiğiniz zaman Hz. Esmâ'nın kuşağını feda etmesinin ne kadar değerli olduğunu daha iyi anlarsınız. Efendimiz (sas) yapılan işin değerini çok iyi anladığı için böyle bir müjde vermişti. Şamlıların o kınayıcı sözlerini Hz. Esmâ duyunca, oğlu Abdullah'a: "Üzülme oğlum! Onların seni ayıpladıkları o iki kuşak nedir bilir misin?" dedi ve hicret yolculuğundaki o

[25] İbn Asâkir, *Tarihu Dımeşk,* LXIX, 6.
[26] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr,* 125; İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 270.
[27] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 270.

hatırasını anlattı. Abdullah b. Zübeyr, annesinden bu sözleri duyunca Şamlılara cevaben der ki: *"Allah'a yemin olsun ki ben çifte kuşaklı bir kadının oğluyum. Bunda bir ayıp ve kusur yok... Asıl ayıp ve kusur sizdedir."* [28]

Esmâ validemizin hicret günleri yaptığı bu büyük gayret hafızalardan hiç silinmeyecekti. Üç kez, çıkışı oldukça zor, yüksekliği 759 metre olan Sevr dağına karnındaki bebekle çıkması, kıyamete kadar gelen tüm Müslümanlara örnek olan, yatan ve tembellik eden tüm Müslümanlara ibret alınması gereken bir davranış olacaktı.

Efendimiz (sas) ve Hz. Ebû Bekir üç günün sonunda Yesrib'e doğru yola koyulmuş ve bu kutlu kafile sağ-salim Kubâ'ya ulaşmış; Yesrib, Medine olma yoluna girmişti. Medine, Zâtu'n-Nitakayn olan Esmâ'yı ve Efendimiz'in Havarisi Zübeyr b. Avvam'ı, ileride Allah Resûlü'nün kerime zevcelerinden biri olacak olan Hz. Aişe'yi beklemeye başlamıştı. Allah Resûlü bekliyordu, baba Ebû Bekir bekliyordu, eşi Hz. Zübeyr bekliyordu. Bu bekleme uzun sürmedi; gelen kafile Hz. Ebû Bekir'in ailesini sağ-salim Medine'ye ulaştırıyordu.

Hz. Esmâ Validemiz Medine'de

Efendimiz (sas) Medine'ye gelince, Mescid-i Nebevî'nin inşasının hemen akabinde, muhacir ile ensâr arasında tarihte eşi ve benzeri görülmemiş bir kardeşlik tesis etti. İman yolunda her şeylerinden vazgeçip gelen muhacirleri; yurtlarını, evlerini imana açmış ensâra kardeşler kıldı. Zübeyr b. Avvam'ı ve Hz. Esmâ'yı, sıdkı, doğruluğu Kur'ân'da anılacak bir Peygamber aşığı olan Ka'b b. Mâlik'in ailesi ile kardeş kıldı. [29] Artık muhacir Müslümanlar, bu yeni iman yurduna alışmaya, her yönü ile zor olan bu hayata uyum sağlamaya çalışıyorlardı. Medine gerek iklim olarak, gerek sosyal yapı olarak Mekke'den çok farklıydı. Bu farklılığın verdiği fiziksel ve psikolojik rahatsızlıktan dolayı neredeyse tüm muhacir Müslümanlar hastalanmışlardı. Bu hastalık Müslümanların morallerini bozuyordu. Allah Resûlü ara

[28] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 150.
[29] İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 72.

ara ellerini semaya kaldırıyor: **"Ya Rabbi! Bize Medine'yi sevdir! Mekke'yi sevdirdiğin gibi, hatta daha fazla sevdir..."**[30] diye dua ediyordu. Üstelik, o günlerde Medineli Yahudiler, yalan bir haberi Müslümanların içerisinde yaymaya başlamışlardı. Onlar diyorlardı ki "Medine'nin iklimi Müslümanlara iyi gelmedi. Şimdi bunlar hep hastalanacak ve nesilleri kuruyacak. Ya hiç çocukları olmayacak ya da doğan çocuklar hep sakat olacak."[31] Yahudi zihniyeti hep aynı, yüzyıllardır değişmedi. Dün böyleydi, bugün de böyle, yarın da böyle olmaya devam edecek... Onların en büyük silahları, ortaya yaydıkları yalan propagandalardı. Onlar ellerindeki imkanlarla, safi dimağları ifsad etmeyi kendilerine en büyük vazife bilirlerdi. İşte Medine'de de böyle bir yalan propaganda başlatmışlardı. Müslümanların burada nesilleri kuruyacak, ya hiç çocukları olmayacak ya da doğan çocuklar sakat olacak, diyorlardı. Hatta bazı Yahudiler, Müslümanları görünce onları korkutuyor: "Biz, sizlere sihir yaptık artık çocuklarınız olmayacak, nesliniz kuruyacak" diye onları moralmen çökertmek istiyorlardı. Efendimiz (sas) bu propagandanın yalan olduğunu çok iyi biliyordu; ama yine de bazı Müslümanların konuşulanlardan etkilenip rahatsız olduğunu fark etmişti. Bunun için Hz. Zübeyr ile Hz. Esmâ'nın o günlerde bir çocuk beklediklerini biliyor ve Allah'a dua ediyordu. Diyordu ki: **"Ya Rabbi! Doğacak çocuğu Müslümanlara sevinç vesilesi kıl!"**[32]

Hicretin üzerinden iki ay geçmemişti ki Hz. Zübeyr'in evinden bir bebek ağlaması duyuldu. Esmâ validemiz nur topu gibi bir erkek çocuğu dünyaya getirmişti. Çocuğun doğumunu duyan Müslümanlar öyle bir sevinmişlerdi ki o gün Medine sokakları tekbirlerle inlemeye başlamıştı. Doğar doğmaz, o bebek hemen, Allah Resûlü'ne getirildi, Efendimiz (sas) bu minik yavruyu kucağına aldı, onu öptü, kokladı ve ona ismini koydu. **"İsmi Abdullah olsun"** [33] dedi. Efendimiz'in (sas) en çok sevdiği isim Abdullah idi. Ne zaman hoşlanmadığı bir ismi değiştirmek istese, ne zaman bir çocuğa yeni bir isim koymak istese hep Abdullah olsun derdi. Çünkü; Abdullah, Al-

[30] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, s.141.
[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 489.
[32] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 489-490.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 491.

lah'ın kulu demekti. Bir insan için en büyük şeref ve onur zâten Allah'a (cc) kul olmak değil miydi?

İşte Hz. Zübeyr'in ailesi böyle bir olayda da ilk olmayı kimselere kaptırmıyor, Medine'de ilk doğan çocuğun kendilerinden olma şerefine nail oluyorlardı.

Medine'den Bazı Hatıralar

Hz. Esmâ'nın o günden sonraki tüm hayatı hep hayır yolunda, hep hak yolunda olmuştur. Onun imanının derinliğini anlayabilmemiz için şu rivayete dikkat kesilmeliyiz. Aktaracağımız bu rivayet birçok sebeb-i nûzül kitabında geçmektedir. Sebeb-i nûzül kitabında geçmesinden de anlayacağınız gibi bu olay, bir ayetin naziline sebep olmuştur. Bu ayet, Mümtehine Sûresi'nin 8 ve 9. ayetleridir.

Hz. Esmâ validemiz hicret edip Medine'ye geldikten 6 veya 7 yıl sonra annesi Kuteyle bint Abdüluzza, kızını ziyarete gelir. Daha iman etmemiş, iman etmediği için de Hz. Ebû Bekir tarafından boşanmıştır. Annesi yıllarca görmediği kızını görmek için yanına hediyeler de alarak Medine'ye gelince, sorarak kızının evini bulmuş ve kapısını çalmıştı. Hz. Esmâ gelenin annesi olduğunu görünce hem sevinmiş hem de nasıl davranacağı konusunda bir an şaşırmıştı. Çünkü annesi halen müşrikti; 'bir mü'min bir müşriği nasıl evine alır; öz annesi de olsa nasıl karşılar' bu konuda endişelenmişti. Annesine bu endişesini hissettirdi ve evine alamayacağını söyledi. Bu tabloya şahit olan Hz. Aişe validemiz, ablasının bu tavrını hemen Efendimiz'e (sas) gidip anlattı ve Hz. Esmâ'nın nasıl davranması gerektiğini sordu. Efendimiz (sas): **"Esmâ'ya söyle! Annesini hemen içeri alsın; müşrikte olsa o onun annesidir"** demişti. Bu olayın arkasından Mümtehine Sûresi'nin 8. ve 9. ayetleri nazil olmuştu. Rabbimiz bu ayetlerde diyordu ki: ***"Sizinle din hususunda savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik ve adaletle davranmanızı Allah size yasaklamaz. Çünkü Allah adaletle davrananları sever. Ama sizinle din hususunda savaşanları ve sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız***

için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte onlar zalimlerdendir."[34]

Bu ayetler Müslüman olmayanlara karşı nasıl tavır takınılması gerektiği konusunda önemli bir bilinç vermektedir. Müslümanlarla harbî olanlara/savaş halinde olanlara karşı tavır başka, sulhî olanlara/barış halinde olanlara ise başkadır. Esmâ validemizin annesi o ana kadar müşrikti; ama Müslümanlarla ne savaş halinde idi ne de savaş halinde olanlara dost idi; kendi halinde biri idi. Ama Esmâ validemizin hassasiyeti gerçekten mühimdir ve bize çok şey söylemektedir. Tam bilemiyoruz, ama belki de annesi bu hadise sonrası iman etmiş, imanın değer ve kıymetini kızının tavrı ile daha iyi öğrenmiştir.

Hadis Rivayetinde Hz. Esmâ

Hz. Esmâ validemiz, Efendimiz (sas) ile beraber 10 yıllık Medine hayatında birçok hatıranın sahibi olmuş ve Efendimiz'in (sas) kutlu lisanından bize tam 58 tane hadis rivayet etmiştir. [35]

Onun rivayet ettiği hadislerin her biri, bir diğerinden kıymetlidir; çünkü o sözlerin sahibi Efendimiz'dir. Ancak o hadislerden bir tanesi, özellikle tesettür emrinin nasıl uygulanacağına dair bizlere çok mühim bir mesaj verdiği için burada aktarmak istiyorum. Özellikle Sünnet'in din binasındaki yerini görmek, Kur'ân'ın asıl, Sünnet'in ise usül oldğunu iyice kavramak, Efendimiz'in (sas) tebyin vazifesinin ne demek olduğunu iyice anlamak için bu rivayet çok güzel bir örnektir.

Aktaracağımız bu rivayetin, ravisi Hz. Aişe, olayın aktörü Hz. Esmâ'dır. Biliyorsunuz, Nûr Sûresi'nin 31. ayetinde geçen *humûr* [36] kelimesi üzerine bu topraklarda bayağı fırtına koparılmıştı. Humur nedir? Başörtüsü mü, boyun örtüsü mü? nasıl anlaşılmalı ve tesettürün ölçüsü nasıl konmalı? Bu sorulara birileri, kendi kafasına göre yorumlar yapmışlardı. Onları bir tara-

[34] Mümtehine 60/8, 9.

[35] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 260.

[36] *"Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, (Humuri hinne) yakalarının üzerine (kadar) örtsünler.."* Nûr 31/24.

fa bırakalım; biz Kur'ân'ı nasıl okuyalım ve nasıl anlayalım diye kendimize bir soru sorduğumuzda vereceğimiz cevap şöyle olmalı: Son vahyin ilk muhatapları olan sahâbe nesli bizler için çok önemlidir; onların anlayışları ve uygulamaları esas alınmazsa her kafadan bir ses çıkar... İşte bugün birileri kendi şahsi yorumlarını bize dayatma adına, Efendimiz'in ve sahâbenin uygulamalarını dikkate almıyor ve bizlere de alınmaması konusunda telkinde bulunuyor; ama inşallah bizler bu oyuna gelmeyeceğiz.

Biz yeniden Esmâ validemizin bize aktaracağı rivayete dönelim; birçok hadis kaynağında geçen bu hadiseyi biz; Ebû Dâvûd'dan aktaralım. Esmâ validemiz bir gün Efendimiz'in (sas) yanına ince bir elbise ile çıkar. Efendimiz (sas) onun eniştesi, o da Efendimiz'in baldızıdır. Bu yakınlıktan dolayı bir mahzur olmadığını düşünerek böyle davranmıştır. Efendimiz (sas) bundan hoşnut olmaz ve orada der ki: **"Ey Esmâ! Bir hanım buluğa erince,** -söz biter fiil başlar mübarek elleri ile işaret ederek- **şu ve şu uzvundan başkasını göstermesi caiz değildir."**[37] Efendimiz (sas) Hz. Esmâ'ya elleri ile yüzünün dışındaki yerleri gösteriyordu. Bu kadar açık ve net; başka bir şeye ihtiyaç var mı? İşte Esmâ validemiz Müslüman hanımın kimliği olan tesettür için de böyle güzel bir rehberlikte bulunuyordu..

Mücadele ve İmtihan Devam Ediyor

Esmâ validemizin Efendimiz (sas) sonrası hayatı da hep mücadele ve vakar ile geçmiştir. Dört halife dönemini yaşamış, babası Hz. Ebû Bekir devrinde, kocası Zübeyr b. Avvam ile birlikte Yermûk savaşına katılmış,[38] Emevilerin zorlu ve sıkıntılı yıllarının hepsine şahit olmuş, en son oğlu Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'nin ve civar yerlerinin yönetimini eline geçirdiği günlere de şahit olmuştu. Oğlunun o büyük mücadelesinde hep arkasında olmuş, işin neticesinde de vakarını nasıl koruyup, ilerleyen yaşına rağmen en küçük bir taviz vermediğine tarih şahit olmuştur.

[37] Ebû Dâvûd, *Libâs*, 31.
[38] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 273.

Abdullah b. Zübeyr'in yaklaşık dokuz yıl süren hilafetinde,[39] annesi Esmâ hep oğlunun yanında olmuştu. Çünkü o çok iyi biliyordu ki Abdullah'ın mücadelesi asla bir iktidar mücadelesi değildi. Yezid ile başlayan saltanata karşı hilafeti ve imameti temsil etme mücadelesi idi. Abdullah b. Zübeyr'in Yezid'e karşı başlattığı o mücadele daha sonra Mervan b. Hakem'in idareyi ele geçirmesi ile ona karşı da devam etmiş, Abdulmelik b. Mervan döneminde, bölgeye vali olarak atanan Haccac b. Yusuf ile de zirvelere çıkmıştı. Haccac-ı Zalim, valiliğe gelmesi ile sınır tanımaz bir şekilde Abdullah b. Zübeyr ile mücadeleye girişmişti. Bir yıl önce küçük kardeşi ve Esmâ validemizin oğlu Mus'ab, Irak'ta şehit edilmiş, daha sonra Haccac ne olursa olsun Abdullah'ı ortadan kaldırmak için Kâbe'yi mancınıklarla yıkma ve hacıları aç susuz bırakma pahasına, Mekke'yi tam bir yıl muhasara altına alma pahasına bu mücadeleyi devam ettirmişti.[40]

O zorlu günlerde Esmâ validemiz yaşı yüze merdiven dayamış bir halde, gözleri görmez bir şekilde oğluna hep mücadele ve vakarı telkin etmişti. Son günlere yakın Haccac, Abdullah'ın adamlarını çeşitli vaatlerle kandırmış yavaş yavaş onu yalnızlaştırmıştı. Artık sabrının tükendiği bir zamanda annesinin yanına giden Abdullah'a, Hz. Esmâ'nın sözü şu olmuştu: *"Evladım, şerefinle yaşa, izzetinle öl! Ama asla bu zalimlere teslim olup, esir düşme!"*[41]

Abdullah b. Zübeyr, adamlarının dağıldığını, gücünün tükendiğini söyleyince, Hz. Esmâ şöyle demişti: "Eğer sen doğru yolda olduğuna inanıyorsan, mücadelene devam et. Senin yanında bu iş için şehit olanların senden bekledikleri budur. Yok eğer senin mücadelen iktidar ise, dünyalık ise sen ne kötü bir kulmuşsun o zaman... Adamlarının dağılması doğru yolda olan birini etkilemez. Allah için bir mücadeleye girişmişsen mert adama yakışan tek başına da kalsa mücadeleye devam etmesidir. Daha ne kadar yaşayacaksın; unutma en güzel şeref Allah yolunda şehit olmaktır." [42]

[39] Abdullah b. Zübeyr, hicrî 62/miladî 682'den itibaren hac emirliği yapmış, hicrî 64/miladî 684'te halifeliğini resmen ilan etmiştir. Hicrî 71/miladî 689'a kadar hac emirliğini, şehit olacağı hicrî 73/miladî 692'ye kadar da hilafetini devam ettirmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 499.

[40] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 522, 523.

[41] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 527.

[42] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 527.